

### 1. მოქალაქეობის ტრადიციული მოდელი და მასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხები

ცივი ომის დასრულებიდან მოყოლებული, მოდერნიზაციის თანმდევი რამდენიმე პროცესი, რომელმაც მანამდე ჩვენი ისტორიის ჩამოყალიბება განაპირობა (იხილეთ ქვემოთ მოცემული ინფორმაცია მოდერნიზაციის შესახებ), დაჩქარდა და გააქტიურდა, შეიძინა რა ახალი დატვირთვა. ევროპის მასშტაბით განვითარებულმა მოვლენებმა და განხორციელებულმა ცვლილებებმა მოქალაქეობის ტრადიციული მოდელის მიმართ გარკვეული კითხვები წარმოშვა:

- თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენტული საბაზრო ეკონომიკის გლობალიზაციამ ბევრ ქვეყანაში ბევრი ადამიანის კეთილდღეობაზე დადებითად იმოქმედა, მაგრამ იმავეს ვერ ვიტყვით ყველა ქვეყანაზე. მდიდრებსა და ღარიბებს შორის არათანაბარი გადანაწილება კიდევ უფრო არათანაბარი გახდა, როგორც საზოგადოებებს შიგნით, ასევე საზოგადოებებს შორის, რამაც საფრთხე შეუქმნა სოციალურ ერთობასა და ხალხთა შორის სოლიდარობას.
- კონკურენცია აიძულებს საწარმოებს, იზრუნონ საკუთარი მწარმოებლურობის მუდმივ ზრდასა და წარმოების ხარჯების შემცირებაზე. ყოველივე ამან საფუძველი დაუდო ინოვაციების შექმნის უწყვეტი პროცესის ზრდას, რაც პირდაპირ გავლენას ახდენს პროდუქციაზე, ტექნოლოგიებსა და სამუშაო ადგილებზე და არაპირდაპირ მოქმედებს ჩვენი ცხოვრების სტილზე. ჯოსეფ შუმპეტერმა ინოვაციების შექმნის უწყვეტ პროცესს „შემოქმედებითი ნგრევა“<sup>12</sup> უწოდა. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ეკონომიკური ტრანსფორმაცია შესაძლებელია ამგვარი შემოქმედებითი ნგრევის განსაკუთრებით ნათელ მაგალითად იქნას მიჩნეული.

<sup>11</sup>ემყარება ტ. ჰადლესტონის ნაშრომს „დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში დასაქმებული მასწავლებლების წვრთნის დამხმარე ინსტრუმენტი“ გვ. 9, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი, 2004 წელი; დამუშავებულია პიტერ კრაფის მიერ.

<sup>12</sup>ჯ. შუმპეტერი, „კაპიტალიზმი, სოციალიზმი და დემოკრატია“ გვ. 83. ნიუ-იორკი, „Harper and brothers“ 1942 და 2008 წლები.

- ეკონომიკურმა ზრდამ მზარდ კეთილდღეობას დაუდო საფუძველი, მაგრამ, ამავე დროს, ბუნებრივი რესურსების მზარდ მოხმარებასაც შეუწყო ხელი. ატმოსფეროში ნახშირორჟანგის დონის ზრდით გამოწვეული კლიმატის ცვლილების შეჩერება ან მასთან შეგუება უამრავ სირთულესთან და უზარმაზარ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.
- ინფორმაციის გავრცელებასა და კომუნიკაციის ახალი ტექნოლოგიების განვითარებას მწარმოებლურობის ზრდის ახალი გზების გაჩენა მოჰყვა, რომელთა მაგალითადაც შესაძლებელია დავასახელოთ ინფორმაციის გაცვლისა და მოპოვების ახალი არხები, გართობის საშუალებათა მიწოდების ახალი გზები და ა.შ. ჩვენ მედიაკულტურისა და მედიაგანათლების ეპოქაში ვცხოვრობთ, გზავნილების შექმნისა და მიღებისას მედიის გამოყენება ისეთივე ელემენტარული უნარების რიცხვს განეკუთვნება, როგორცაა კითხვა და წერა.
- ეკონომიკური ზრდისა და თანამედროვე მედიცინაში გახორციელებული მიღწევების წყალობით, ევროპის ბევრ ქვეყანაში გაცილებით მეტი მხცოვანი ადამიანი ცხოვრობს, ამის პარალელურად, ზოგადად, მსოფლიო მოსახლეობის რაოდენობა მატულობს. მოვლენების ამგვარი კუთხით განვითარება სერიოზულ პრობლემებს უქადის 21 საუკუნეს.
- ერები სარგებლობენ სუვერენიტეტისა და თვითგამორკვევის უფლებით. მაგრამ ერის ცნება შეიცავს როგორც ინკლუზიურ, ასევე ექსკლუზიურ ელემენტებსაც. ცივი ომის დასრულების შემდგომ ჩვენ მოწმე გავხდით, თუ როგორ იჩინა თავი აქამდე ჩახშობილმა ახალი ფორმის კოლექტიურმა ერთიანობებმა.
- თანამედროვე საზოგადოებები, ტიპურად, სამოქალაქო, პლურალისტურ საზოგადოებებს წარმოადგენენ. ევროპის მასშტაბით, განსაკუთრებით ევროპის კავშირის შიგნით განხორციელებულმა მიგრაციამ ხელი შეუწყო ამგვარი საზოგადოებების ჩამოყალიბებას. პლურალისტული საზოგადოებები უფრო დინამიკური და პროდუქტიულია, მაგრამ, ამავე დროს, უფრო მაღალ მოთხოვნებს აყენებს სოციალური ერთიანობის თვალსაზრისით, სხვადასხვა რწმენის, ღირებულებების, ინტერესების მატარებელი და განსხვავებული სოციალური და ეთნიკური წარმომშობის მქონე ადამიანების ერთმანეთთან ინტეგრაციის მიზნით.

— დემოკრატია არის საუკეთესო გზა ამ გამოწვევებთან გასამკლავებლად, ვინაიდან ნებისმიერი მცდელობა, ამ და სხვა პრობლემების ავტორიტარული რეჟიმის საშუალებით გადაჭრისა, ამაო იქნება, ვინაიდან, ვერც ეროვნულ და, მითუმეტეს, ვერც ეროვნულობის ფარგლებს მიღმა დონეზე, ვერ განხორციელდება იმ კომპლექსური რეალობის გათვალისწინება, რომელიც თავის თავში მოიცავს სოციალურ, ეკონომიკურ, გარემოს დაცვასთან და კონფლიქტის გადაჭრასთან დაკავშირებულ და ა. შ. ელემენტებს. მეორე მხრივ, დემოკრატის გამარჯვება და მარცხი თანაბარი მონაწილეობის პრინციპზეა დამოკიდებული. რაც უფრო რთული და კომპლექსური ხდება ჩვენი სამყარო და ის გამოწვევები, რომლებიც ჩვენს მომავალს განსაზღვრავს, მით უფრო რთული აღსაქმელი ხდება იგი „რიგითი მოქალაქისათვის“ და, შესაბამისად, მით უფრო ნაკლებად მონაწილეობს იგი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ტრადიციული პოლიტიკური ინსტიტუტებისადმი, მმართველობის ფორმებისადმი და პოლიტიკური ლიდერებისადმი უნდობლობა მომდინარეობს უგულებელყოფილობის შეგრძნებიდან და გრძნობიდან, რომ შენს აზრს არ ითვალისწინებენ. დემოკრატია და ადამიანის უფლებები ძალიან მგრძნობიარე პროექტებს წარმოადგენს და მათი ხანმედეგობა დამოკიდებულია იმაზე, ხორციელდება თუ არა მათი მემკვიდრეობის გადაცემა მომავალ თაობაზე.

წინამდებარე სახელმძღვანელოში მოვლენათა განვითარების აღწერა მხოლოდ ამგვარი მოკლე დახასიათებებით არის შესაძლებელი. ამ მოვლენების შემოქმედი ადამიანია, და არა ბუნება, ეს მოვლენები ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, ერთმანეთს განაპირობებს და აძლიერებს. ვინაიდან ისინი „ხელოვნურად“ შექმნილი მოვლენების განვითარებას წარმოადგენს, შესაძლებელი უნდა იყოს მათზე ზემოქმედება და მათი შედეგების შეცვლა, მაგრამ, მოცემული კომპლექსურობის გათვალისწინებით, ეს თითქმის შეუძლებელია.

### **მოდერნიზაცია**

მოდერნიზაცია სოციოლოგიურ კატეგორიას წარმოადგენს და აღნიშნავს სოციალურ სფეროში მიმდინარე ცვლილებების მრავალგანზომილებიან პროცესს. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში მოდერნიზაციის პროცესი დაჩქარდა, გაფართოვდა მისი

სფერო და იგი უფრო კომპლექსური გახდა, მაგრამ ისტორიის პერსპექტივიდან მისი გამომწვევი მიზეზები უკავშირდება რეფორმაციის პერიოდს, ბეჭდვის გამოგონებას, განმანათლებლობის ხანას, ინგლისის, ამერიკისა და საფრანგეთის რევოლუციებს და ინდუსტრიულ რევოლუციას. მოდერნიზაციამ შეცვალა ადამიანის ცხოვრების აბსოლუტურად ყველა ასპექტი, მათ შორის: ის, თუ როგორ ვმუშაობთ და რა სამუშაოს ვასრულებთ, სად ვცხოვრობთ და როგორ და რამდენად ხშირად ვმოგზაურობთ, ჩვენი კეთილდღეობის დონე და კეთილდღეობის გადანაწილება, ადამიანის უფლებები, გლობალიზაცია, ტექნოლოგიები, ღირებულებები და შეხედულებები, რომელთა მიმართაც ერთგულებას ვიჩენთ ან რომლებსაც თავს ვარიდებთ და როგორ ვმონაწილეობთ საზოგადოებრივ პროცესებსა და პოლიტიკაში.

მოდერნიზაცია წინააღმდეგობრივი (ამბივალენტური) პროცესია, მაგრამ ჩვენ მას ვერსად გავექცევით, იგი ჩვენი „ბედისწერაა“, კარგია ის თუ ცუდი. მეცნიერები და ფილოსოფოსები ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებებს გამოთქვამენ იმასთან დაკავშირებით, თუ მოდერნიზაცია, ზოგადად, ტვირთად უნდა იქნას აღქმული თუ კეთილდღეობად. ჩვენი მსჯელობით, მოდერნიზაცია გამოწვევაა, რომელიც ერთდროულად რისკებსაც შეიცავს და შესაძლებლობებსაც. რისკების შესამცირებლად, საჭიროა გამოწვევებთან გამკლავება.

ბევრ საზოგადოებაში, ბევრი ადამიანისათვის, მოდერნიზაცია ქმნის კეთილდღეობითა და თავისუფლებით ტკბობის შესაძლებლობებს. მეორე მხრივ, მოქალაქეებსა და მათ ლიდერებს სადარაჯოზე უწევთ დგომა იმ რისკებისა და საფრთხეების შესაკავებლად, რომლებიც მოდერნიზაციის პროცესებს უკავშირდება.

განათლება გადამწყვეტ როლს თამაშობს ადამიანების იმ კომპეტენციებით აღჭურვის საქმეში, რომლებიც მათ სჭირდებათ მზარდ კეთილდღეობასა და მზარდ მოთხოვნებს შორის პოზიტიური ბალანსის დასამყარებლად.

ამგვარი გამოწვევების ფონზე, ნათელი ხდება, რომ საჭიროა ახალი ფორმის მოქალაქეობა: მოქალაქეები არა მხოლოდ ინფორმირებულნი უნდა იყვნენ და გაცნობიერებული ჰქონდეთ თავიანთი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობები, არამედ,

ამავდროულად, უნდა იყვნენ აქტიურნი - უნდა ფლობდნენ უნარს და გამოთქვამდნენ მზადყოფნას, თავიანთი წვლილი შეიტანონ იმ საზოგადოების ცხოვრებაში, რომელსაც ეკუთვნიან, ასევე, საკუთარი ქვეყნისა და მთელი მსოფლიოს ცხოვრებაში, და აქტიური მონაწილეობა მიიღონ პროცესებში ისე, რომ წარმოაჩინონ თავიანთი ინდივიდუალობა და წვლილი შეიტანონ პრობლემის გადაჭრაში. მზარდი გამოწვევები მყარ და ძლიერ საზოგადოებებს მოითხოვს, რომლებსაც ჰყავს კომპეტენტური და, შესაბამისად, ადეკვატური განათლების მქონე - ლიდერები და მოქალაქეები.

განათლების სფეროს მუშაკები ოპტიმისტურად უყურებენ მოვლენებს. მათ სწამთ, რომ, მიღებული შესაბამისი განათლების წყალობით, ახალგაზრდები, ისევე, როგორც ადამიანები, რომლებიც მთელი ცხოვრების მანძილზე აგრძელებენ სწავლას, იძენენ პრობლემებში წვდომის უნარსა და საშუალებებს, რომლითაც ისინი შეძლებენ, იმოქმედონ საკუთარი საზოგადოებებისა და მათი პლანეტის განვითარებაზე. თუმცა აქტიური მოქალაქეობისათვის საჭირო კომპეტენციების გამომუშავება ყველაზე უკეთ მოსწავლეზე ორიენტირებული განათლების საშუალებითაა შესაძლებელი, და არა სწავლების მეთოდებით, რომლებიც გაზეპირებასა და პასიური ცოდნის შეძენაზეა აგებული.

### **1.1 ახალი ტიპის მოქალაქეობა ახალი ტიპის განათლებას მოითხოვს**

გაზეპირებაზე ორიენტირებული სწავლის მოდელები, რომლებიც მხოლოდ ინსტრუქციებით შემოიფარგლება, არ არის საკმარისი აქტიური, ინფორმირებული და პასუხისმგებლობის გრძნობით გამორჩეული მოქალაქეების აღსაზრდელად, რომლებიც თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებებს სჭირდება.

საჭიროა განათლების ისეთი ფორმები, რომელიც მოსწავლეებს მოამზადებს საზოგადოებაში რეალურად ჩართვისათვის - განათლების ისეთი ფორმები, რომლებიც იმავე დოზით გულისხმობს პრაქტიკას, რა დოზითაც ხდება თეორიის მიწოდება, რომელიც ეფუძნება რეალურ ცხოვრებისეულ საკითხებს, რომელთა გადაჭრაც უწევთ მოსწავლეებსა და იმ საზოგადოებას, რომელსაც ისინი ეკუთვნიან, რომელიც ისწავლება როგორც ტრადიციული სასწავლო პროგრამების სახით, ასევე, სასკოლო ცხოვრებაში მონაწილეობით.

აქტიური მოქალაქის როლი შეესაბამება აქტიური მოსწავლის როლს. კონსტრუქტივისტული სწავლის ცნება დახმარებას უწევს მოსწავლეს, რომელიც მისთვის უცნობი პრობლემის წინაშე დგას. შესაძლებელია სასკოლო გარემოში მასწავლებელს უკვე თავად ჰქონდეს აღმოჩენილი ოპტიმალური გამოსავალი რთული სიტუაციიდან. შემდგომში, როდესაც გამოწვევები, რომლებზეც ზევით გვქონდა საუბარი, კვლავ იჩენს თავს, მომავალი თაობა პიონერის როლში გამოვა.

მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების უზრუნველყოფის საჭიროება სერიოზული გამოწვევაა მასწავლებელთა პროფესიისათვის. იგი გულისხმობს ცოდნის ახალი ფორმების შეძენას, სწავლების ახალი მეთოდების გამომუშავებას, მუშაობის ახალი გზების გამონახვასა და პროფესიული ურთიერთობების ახალი ფორმების ჩამოყალიბებას - როგორც კოლეგებთან, ასევე მოსწავლეებთან. მასში ყურადღება გამახვილებულია სწავლებაზე, სადაც ისტორიული სისტემების გაგება-გაცნობიერება წარმოებს მიმდინარე მოვლენებზე დაყრდნობით, ასევე, კრიტიკულ აზროვნებასა და უნარების სწავლებაზე, ისევე როგორც ცოდნის გადაცემაზე, თანამშრომლობაზე დაფუძნებულ მუშაობაზე, და არა დამოუკიდებელ მომზადებაზე, პროფესიულ ავტონომიასა და განკარგულებების შესრულებაზე. იგი საჭიროებს სწავლის ჩვენეული აღქმის შეცვლას, მასწავლებელზე ორიენტირებული სწავლის იდეიდან გამოცდილების, მონაწილეობის, კვლევისა და გაზიარების საშუალებით სწავლის იდეაზე გადასვლას.

დიდაქტიკური, მასწავლებლის მიერ წარმართული, სახელმძღვანელოზე ორიენტირებული და ცოდნაზე დაფუძნებული მიდგომა ჩანაცვლებულ უნდა იქნას მიდგომით, სადაც უპირატესობა ენიჭება მოსწავლის ჩართულობას, სადაც გამოიყენება სწავლების მეთოდთა გაცილებით ფართო სპექტრი და რომელიც უნარების განვითარებაზეა ორიენტირებული. სწორედ ამას ემსახურება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების წინამდებარე სახელმძღვანელო.

## 2. პოლიტიკური კულტურა

### 2.1 დემოკრატია საფუძველს უყრიან მოქალაქეები

მაგალითი:

საპარლამენტო არჩევნების შედეგები შობს გამარჯვებულებსა და დამარცხებულებს. უმრავლესობით კომპლექტდება მთავრობა, ხოლო უმცირესობა ოპოზიციას. ყოფილ მთავრობას შეიძლება მოუწიოს ხელისუფლების დათმობა და ახალი მთავრობა, რომელსაც განსხვავებული პოლიტიკური ხედვა აქვს, ანაცვლებს მას.

წესები აბსოლუტურად გასაგებია, მაგრამ არ არის საკმარისი. საარჩევნო სისტემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში მუშაობს, თუ ჩვენ გვაქვს რწმენა, რომ წაგებული მხარე, უმცირესობა, არჩევნების შედეგებს გაიზიარებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არჩევნებს შეიძლება მოჰყვეს ძალადობრივი კონფლიქტი, საზოგადოების ორ ნაწილად გახლეჩა, ნაცვლად იმისა, რომ მოხდეს მის წევრებს შორის არსებული ერთობის გამყარება.

საარჩევნო კამპანია პარტიებს აძლევს საშუალებას, თავიანთი მოსაზრებები მოქალაქეებს გაუზიარონ. მაგრამ რა შედეგს უნდა ველოდოთ, თუ არჩევნებში მონაწილე პარტია აღვივებს რასიზმს ან ფუნდამენტალიზმს ან ანტიდემოკრატიული იდეების პროპაგანდას ეწევა?

იმისათვის, რომ არჩევნები მოგვევლინოს როგორც შესაძლებლობა მოქალაქეების მონაწილეობისა დემოკრატიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, საზოგადოებას აშკარად სჭირდება რაღაც უფრო მეტი, ვიდრე მხოლოდ კანონის ჩარჩოები, რომელიც ამკვიდრებს საარჩევნო სისტემას. საჭიროა არსებობდეს ნდობა პოლიტიკური პროცესებისადმი და გზები და საშუალებები, რომლებიც გარანტია იქნება იმისა, რომ ეს პოლიტიკური პროცესები სამართლიანად და დარღვევების გარეშე წარიმართება.

მოცემული მაგალითი გვიჩვენებს, რომ დემოკრატია თანაბრად არის დამოკიდებული როგორც წესებზე, ასევე, მოქალაქეთა დამოკიდებულებაზე დემოკრატის მიმართ. მოქალაქეებს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეთ სისტემის არსი და უნდა მოსწონდეთ

იგი, და, ამავე დროს უნდა გრძნობდნენ პასუხისმგებლობას ამ სისტემის შენარჩუნებაზე. პარტიების ურთიერთდამოკიდებულება უნდა შემოიფარგლებოდეს კონკურენტებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებით და არ უნდა გადაიზარდოს მტრობაში. მხოლოდ ამ შემთხვევაში გამოვლინდება დემოკრატიის დადებითი მხარეები - დემოკრატიისა, რომელიც წარმოადგენს ერთადერთ სისტემას, სადაც მთავრობის ცვლილება შესაძლებელია პოლიტიკური სისტემის ცვლილების გარეშე.

დემოკრატია წარმოადგენს ინსტიტუციებისა და პროცედურების სისტემას, რომელიც მოიცავს სახალხო არჩევნებს, საპარლამენტო წარმომადგენლობასა და ხელისუფლების კონტროლს, კონტროლისა და ბალანსის სისტემის საშუალებით. ზოგიერთი ქვეყნის კონსტიტუციაში ჩადებულია რეფერენდუმების გამართვა (რაც უზრუნველყოფს მოქალაქეთა პირდაპირ მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში), ან საკონსტიტუციო სასამართლოს არსებობა. დემოკრატია წარმოადგენს სცენას, ხოლო მოქალაქეები თავიანთ როლებს ასრულებენ ამ სცენაზე. გადაუჭარბებლად რომ ვთქვათ, მოქალაქეები უნდა გამოთქვამდნენ მზადყოფნას და მათ უნდა შეეძლოთ თავიანთი როლების თამაში და ჩაბმულნი უნდა იყვნენ დემოკრატიის პოლიტიკურ სისტემაში.

დემოკრატია წარმოადგენს ინსტიტუციათა სისტემას, რომელიც პოლიტიკური კულტურიდან მომდინარეობს. ინსტიტუციური სისტემა ადგენს ამ კულტურის ჩარჩოებს, მაგრამ მას არ შეუძლია კულტურის შექმნა ან მისი სტაბილურობის უზრუნველყოფა. იგივე პრინციპი მოქმედებს ავტოკრატიული მმართველობის დროსაც. ავტოკრატიაც შესაბამის პოლიტიკურ კულტურაზეა დამოკიდებული, ემყარება პოლიტიკურად მორჩილ სუბიექტებს, ნაცვლად აქტიური და ქმედითი სისტემებისა.

## **2.2 ადამიანის უფლებათა კულტურული განზომილება**

ადამიანის უფლებები, რომლებიც თავისი ბუნებით სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს წარმოადგენს, გამოხატავს იმას, თუ რას გულისხმობს პრაქტიკაში დემოკრატიული პროცესები, მათ შორის, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება, მედიის თავისუფლება (რაც ცენზურის აკრძალვას გულისხმობს), ხმის უფლება და თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპები, რომლებიც ესადაგება ყველა უფლებას, რომლითაც ადამიანები სარგებლობენ. ქვეყნის მიერ ადამიანის უფლებათა შესახებ ხელშეკრულების რატიფიცირება გულისხმობს იმას, რომ

ქვეყანა ეროვნული კანონისა და პრაქტიკის საერთაშორისო სტანდარტებთან ჰარმონიზაციის პირობას დებს. ქვეყნები ამას თავისუფალი ნებით აკეთებენ.

რა ხდება მაშინ, როდესაც ქვეყანა ვერ ასრულებს დადებულ პირობას, დაიცვას ადამიანის უფლებები? არსებობს სხვადასხვა დამცავი მექანიზმი, რომელიც დაწესებულია გაერთიანებული ერებისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის იმ რეგიონული ინსტიტუტების მიერ, რომლებიც მონაწილეობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ ქვეყნის მიერ ხელმოწერილი რეგიონული კანონების შემუშავებაში. მაგალითად, ევროპაში ასეთ დამცავ მექანიზმს წარმოადგენს ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა შესახებ, რომელიც ორიენტირებულია სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებზე. ქვეყნებს შეუძლიათ, ხელი მოაწერონ ევროპის სოციალურ ქარტიას, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებები. იმ შემთხვევაში, თუ კონვენციაზე ხელმომწერი ქვეყანა არღვევს კონვენციის დებულებებს, ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნის მოქალაქეებს (და, პრინციპში, ამ ქვეყნის იურისდიქციაში შემავალ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ყველა პირს) შეუძლიათ, საბოლოოდ მიმართონ სტრასბურგში არსებულ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს.

უმეტეს შემთხვევაში, ადამიანის უფლებებით სარგებლობენ კონსტიტუციური დემოკრატიის ფორმით ორგანიზებული მმართველობის ჩარჩოებში, დემოკრატიული პროცესების ჩვეული მექანიზმების საშუალებით. აღნიშნული მექანიზმები მოიცავს შესაბამისად ჩამოყალიბებულ კანონებს და, ასევე, მოქალაქეების პროცესებში მონაწილეობისა და ჩართულობის კულტურას.

დემოკრატია და ადამიანის უფლებები დამოკიდებულია იმ ინსტიტუციურ ჩარჩოებზე, რომელიც შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: კონსტიტუციასა და სამართლებრივ სისტემაში დამკვიდრებული წესები და პრინციპები და პოლიტიკური კულტურა. დემოკრატია და ადამიანის უფლებებს ამყარებს პრინციპების, ღირებულებებისა და ვალდებულებების კრებული. დემოკრატია და ადამიანის უფლებები უშვებს საკითხებზე აზრთა სხვადასხვაობის არსებობას, მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით, თუ არსებობს ერთსულოვანი თანხმობა იმ ჩარჩოებზე, რომლის ფარგლებშიც დაცულია, მაგრამ, ამავე დროს, შეზღუდულია ადამიანის თავისუფლებები. მოქალაქეს აქვს

უფლება, საწინააღმდეგო მოსაზრება გააჩნდეს ყველა საკითხზე, მაგრამ შედეგად წარმოქმნილი უთანხმოება არ უნდა სცდებოდეს სისტემით დადგენილ ფარგლებს.

### 2.3 სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით - დემოკრატიის კულტურა სკოლებში

დემოკრატიის მომხრე და ერთგული მოქალაქეების გარეშე დემოკრატია ვერ იარსებებს.

დემოკრატიის მემკვიდრეობა გადაეცემა ყოველ მომდევნო თაობას; საჭიროა, მომავალმა თაობამ ნათლად აღიქვას და დააფასოს ეს მემკვიდრეობა და ისწავლოს, როგორ ისარგებლოს ამ მემკვიდრეობით. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, ისევე, როგორც ზოგადად განათლება, რაც მდგომარეობს ახალგაზრდა თაობის დახმარებასა და წახალისებაში, რათა ისინი ჩამოყალიბდნენ აქტიურ და დემოკრატიის მომხრე და ერთგულ მოქალაქეებად.

დემოკრატიის კულტურული ტრადიციების დამკვიდრება და განვითარება ნელი ტემპით მიმდინარეობს, როგორც ეს მრავალი ქვეყნის ისტორიული გამოცდილებით ხდება ნათელი. ეროვნული სახელმწიფოს შენების პროცესში სამოქალაქო ომგადატანილი საზოგადოებები სერიოზულ დაბრკოლებებს აწყდებიან და ამის მიზეზი დემოკრატიული კულტურის ტრადიციების არარსებობაა. შესაძლებელია დემოკრატიის მოდელის გადმოღება სხვა ქვეყნებიდან, მაგრამ დემოკრატიის კულტურის საფუძვლების გადმოღება შეუძლებელია - ეს საფუძველი საზოგადოების კულტურული მემკვიდრეობიდან უნდა მომდინარეობდეს.

პოლიტიკური კულტურის საფუძვლების ჩაყრა კონსტრუქტივისტული კატეგორიებით არის შესაძლებელი. მისი შექმნა შესაძლებელია სწავლისა და სოციალიზაციის საშუალებით. აქედან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, სკოლები დემოკრატიის პრინციპებით იმართებიან თუ ავტოკრატიის პრინციპებით, ვინაიდან მოსწავლეები ამგვარად ადრეული ასაკიდან ეჩვევიან ცხოვრებას ან დემოკრატიულ საზოგადოებაში მონაწილეობით, ან ავტოკრატიული მმართველობის ქვეშ.

სკოლას, როგორც მიკროსაზოგადოებას, შეუძლია დახმარება გაუწიოს მოსწავლეებს, რათა მათ ადრეული ასაკიდან შეითვისონ და სათანადოდ დააფასონ დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების ძირითადი ელემენტები, მათ შორის:

- მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, გააცნობიერონ თავიანთი ინტერესები და შეხედულებები და გაბედულად და საკუთარ თავში დარწმუნებით გამოხატონ ისინი.
- მოსწავლეები ერთმანეთს ურთიერთპატივისცემით ეპყრობიან, უსმენენ ერთმანეთს და თანაგრძნობას გამოხატავენ, რაც იმას ნიშნავს, რომ ისინი ფლობენ უნარს და მზადყოფნას გამოთქვამენ, გაიზიარონ სხვისი აზრი;
- მოსწავლეებს შეუძლიათ, კონფლიქტი არაძალადობრივი საშუალებებით მოაგვარონ, მოლაპარაკებებითა და დათმობაზე წასვლის საშუალებით.
- მოსწავლეები სათანადოდ აფასებენ იმ ინსტიტუციური ჩარჩოების ფუნქციას, რომელიც იცავს და, ამავდროულად, ზღუდავს მათ ინდივიდუალურ უფლებებსა და თავისუფლებებს. ისინი წესების „მკაცრ“ ფორმალურ ელემენტთან ერთად ეცნობიან პოლიტიკური კულტურის „ლიბერალურ“, არაფორმალურ ელემენტს.
- მოსწავლეები სათანადოდ აფასებენ პოლიტიკას, როგორც პრობლემების გადაჭრისაკენ მიმართულ პრაქტიკულ ძალისხმევას, რომელიც ყურადღებასა და გადაწყვეტილების მიღებას მოითხოვს.
- მოსწავლეები მონაწილეობენ წარმომადგენლების არჩევისა და გადაწყვეტილების მიღების ფორმალურ პროცესებში.
- მოსწავლეები წინასწარი ინსტრუქციების გარეშე ერთვებიან გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, ინფორმირებულობის დონის ამაღლებით, აქტივობით, ლობირებით და პრობლემების მოგვარებით, ინსტრუქციებისა თუ დახმარების გარეშე.
- მოსწავლეები იღებენ პასუხისმგებლობას თავიანთ გადაწყვეტილებებსა და არჩევანზე, ითვალისწინებენ რა ამ გადაწყვეტილებებისა და მათ მიერ გაკეთებული არჩევანის შედეგებს, როგორც თავიანთი თავის, ისე სხვათა მიმართ.
- მოსწავლეები რწმუნდებიან, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ მიიღებენ მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ისეთ საკითხებზე, რომელიც მათ ეხებათ, ამას მათ მაგივრად სხვები გააკეთებენ და შედეგი

შეიძლება იყოს ის, რომ სხვების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება არასახარბიელო აღმოჩნდეს მათთვის.

პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებას დიდად განაპირობებს ის დამოკიდებულებები და ღირებულებები, რომელთაც ახალგაზრდა თაობა სოციალიზაციის პროცესში იძენს, მათ შორის, სკოლაში მიღებული გამოცდილებით. არსებობს სხვა ფაქტორები, რომლებიც ძლიერ გავლენას ახდენს ახალგაზრდა თაობის სოციალიზაციის პროცესზე, განსაკუთრებით, ოჯახი, თანატოლები და მედიასაშუალებები. მეორე მხრივ, სკოლის საზოგადოება ბავშვებსა და მოზარდებს აძლევს შესაძლებლობას, შეიძინონ საზოგადოებასთან ურთიერთობის გამოცდილება; აქედან გამომდინარე, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ სკოლას მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია დემოკრატიის მემკვიდრეობის მომავალ თაობაზე გადაცემის კუთხით. სასკოლო გარემოში, გადაწყვეტილების მიღების ფორმალურ პროცესში მონაწილეობითა და, აგრეთვე, ყოველდღიური ურთიერთობებით შეძენილი ცოდნითა და გამოცდილებით, ახალგაზრდებს უყალიბდებათ ჩვევები და უნარები, რომლებიც, შემდგომ ცხოვრების მანძილზე, დემოკრატიულ პროცესებსა და ადამიანის უფლებათა ღირებულებებთან მათ დამოკიდებულებას განაპირობებს.